

KRIGSSKADESTÅNDSPROBLEMET MED SÄRSKILD HÄNSYN TILL FINLAND

FÖREDRAG I NATIONALÖKONOMISK FÖRENING DEN 27. FEBRUAR 1946

Av BRUNO SUVIRANTA

Det första världskriget.

AV de många ekonomiska problem som det andra världskriget lämnat efter sig är frågan om krigsskadestånd ett av de svåraste och mest komplicerade. Vi kunna emellertid ta lärdom av tidigare erfarenheter, ty vår generation står redan för andra gången inför detta problem. Det år 1918 avslutade första världskriget lämnade nämligen också som bekant i arv ett skadeståndsproblem, med vilket man fick brottas ända fram till 30-talet. Det synes därför väl motiverat att ge en djupare relief åt den aktuella frågeställningen genom att här inledningsvis ge en kort överblick av den materiella innebörden av krigsskadeståndet efter första världskriget, handläggningen därav under den påföljande tiden samt dess slutliga avveckling.

Enligt Versaillesfördraget av den 28. Juni 1919 ålades Tyskland att betala »ersättning för all skada, som vållats civilbefolkningen och dess egendom genom krigshandlingar till lands, till sjöss och i luften». Såsom väl bekant gävo segermakterna detta fördrag en tolkning, varigenom Tysklands skadeståndsskyldighet vida överskred det egentliga vapenstilleståndsfördragets stipulationer, för att nu inte tala om president Wilsons berömda fjorton punkter. Men det är en sak för sig, som vi här kunna förbigå.

De räkningar, som från de olika segermakternas sida lämnades in till den för frågans reglering tillsatta allierade skadeståndskommissionen, slutade omräknade i tysk valuta på en siffra av 224 miljarder guldmark. Kommissionen prutade emellertid kraftigt på dessa preliminära räkningar och stannade slutligen vid en siffra av 132 miljarder guldmark.

På nationalekonomiskt fackmannahåll mötte dessa skadeståndskrav skarp kritik både för den skull att de voro fördragsvidriga och framför allt emedan de uppenbarligen överstego Tysklands betalnings- eller — vilket delvis var det samma — de allierades mottagningsförmåga. Jag skal här nämna endast namn som Gustav Cassel och John Maynard Keynes. Den senare stämplade fredsfördragets villkor som »one of the most outrageous acts of a cruel victor in civilised history». Han förutsade att följderna skulle bli ödesdigra för Tyskland, för Europa, ja för hela världen. Det skulle leda till kaotiska penningförhållanden och sociala omvälvningar samt förhindra stabiliseringen av världshushållningen. Jag kan inte låta bli att citera följande stycke, i vilket Keynes på sätt och vis sammanfattade sin nedgörande kritik: »The policy of reducing Germany to servitude for a generation, of degrading the lives of millions of human beings, and of depriving a whole nation of happiness should be abhorrent and detestable, — abhorrent and detestable, even if it were possible, even if it enriched ourselves, even if it did not sow the decay of the whole civilised life of Europe. Some preach it in the name of Justice. In the great events of man's history, in the unwinding of the complex fates of nations Justice is not so simple. And if it were, nations are not authorised, by religion or by natural morals, to visit on the children of their enemies the misdoings of parents or of rulers».

Men låt oss återvända från vaga moralbegrepp till hårda ekonomiska fakta, som bilda en pålitligare grund för frågans behandling. Keynes' egen beräkning av Tysklands ersättningsförmåga stannade vid 2 000 miljoner pund, d. v. s. 40 miljarder guldmark, altså vid mindre än en tredjedel av det officiella skadeståndsbeloppet. En sådan summa skulle enligt honom inte ha varit »helt omöjlig» för Tyskland att betala.

Jag skall inte trötta mina öhörare genom att ingående repetera skadestandsfrågans öden under den påföljande perioden. Gång på gång fingo de allierade lov att revidera sina bräkningar och pruta ned sina krav, tills man år 1924 kom till den s. k. Dawesplanen. Enligt denna skulle Tyskland under fem år betala en summa varierande mellan 1 och 2½ miljarder guldmark, medan resten av skadeståndet lämnades beroende av senare överläggningar. Formellt blev Dawesplanen en glänsande fullträff: Tyskland erlade fördragsenligt 6 miljarder mark under åren 1924—1928. Men synar man betalningen närmare i sömmarna finner man, att landet samtidigt hade en kapitalimport på inemot 15 miljarder

riksmark. I själva verket var det alltså de kapitalexporterande länderna, d. v. s. huvudsakligen Amerika, som betalade skadeståndet under denna period.

År 1929 var Dawesplanen uttjant och i dess ställe trädde den s. k. Youngplanen, som definitivt skulle fastställa Tysklands skadestånd i bestämda årsbelopp, av vilka sista raten skulle förfalla till betalning år 1988. Om denna plan har den svenska nationalekonomen G. Westin Silverstolpe fällt det något spydiga omdömet, att den tydligen innebar ett förverkligande av en princip, som från början ansetts böra vara bestämmande för skadestandsproblemets behandling — principen att bördan skulla läggas endast på krigsgenerationen, inte på senare generationer. »Ty av de ungdomar, som hösten 1914 drogo ut i världskriget, måste det enligt dödlighetstabellernas ojäviga utsago finnas en del kvar år 1988, den yngste kanske inte mer än 90 år gammal.«

Men här, om någonsin, kan man använda ordspråket »människan spår, men Gud rår.« Redan förrän Youngplanen trätt i kraft hade en ekonomisk kris brutit ut i Tyskland och snart förvandlats till en hela världen omfattande depression. Tyskland blev insolvent och måste år 1931 beviljas moratorium på ett år. Och nu följde händelserna slag i slag. Följande år ströks Tysklands återstående skadeståndsskyldighet så när som på en restsumma om 3 miljarder guldmark. Men ej heller detta belopp blev någonsin betalt.

På detta sätt blev krigsskadestandsproblemet, som förorsakat så mycket kiv och bekymmer, äntligen avfört från dagordningen — om än på ett annat sätt än dess upphovsmän hade tänkt sig. Det återstår endast att ge ett facit av det hela. Enligt skadeståndskommissionen erlade Tyskland under åren 1918—1932 i skadestånd inalles 18.4 miljarder guldmark eller ca. 14 procent av det ursprungligen fastställda beloppet.

Det andra världskriget.

Jag skall nu övergå till att skärskåda krigsskadestandsproblemets gestaltning under och efter det andra världskriget. Huru axelmakterna ställde sig till frågan torde härvid saklöst kunna förbigås, då det numera är utan någon som helst praktisk betydelse. Det må endast fastslås att om axelmakterna hade hemfört segern, skulle den förlorande parten utan tvivel avkrävt tunga

tributer i stil med utsugningen under kriget av de länder, som besatts av Tyskland och dess bundsförvanter. I detta fall skulle det dock kanske mindre varit fråga om egentliga krigsskadeersättningar än helt enkelt om försök till permanent politiskt och ekonomiskt underkuvande. Denna maktpolitiska målsättning kom på ett eklatant sätt till synes t. ex. i en artikel, som författats av den i detta land inte okände dr. Best. Enligt denna plan skulle nationerna ha indelats i fyra kategorier, varvid de lägst stående skulle ha råkat i ett läge närmast jämförbart med slavhushållning.

Vad åter det motsatta läget beträffar, synes man åtminstone på västmaktshåll ännu under de första krigsåren ställt sig ganska betänksam gentemot förslag att utkräva skadestånd av Tyskland. Erfarenheterna av skadeståndsbetalningarna efter första världskriget voro ännu i färskt minne och uppmuntrade knappast till en upprepning av experimentet. Det är också signifikativt att det första fredsfördrag, som kom till stånd under kriget, fredsfördraget i Moskva mellan Finland och Ryssland i mars 1940, icke kände till några som helst krigsskadeståndsförpliktelser.

På nationalekonomiskt fackmannahåll voro åsikterna i allmänhet deciderat mot krigsskadeersättningar. Sålunda skrev den kände amerikanske nationalekonomen Condliffe ännu år 1943 om reparationsfrågan: »Försöket att under täckmanteln av reparationer låta Tyskland betala efter senaste krig hade en föga lycklig utgång. Men det tjänade till att förmörka den europäiska politiken för mer än ett decennium, att bilda en startpunkt för tyskt resentiment och att omöjliggöra varje försök att återställa det internationella samarbetet. Denna ståndpunkt omfattas enhälligt av nationalekonomer som studerat detta problem. Som straff pålagda reparationer kunna icke i den moderna världen drivas in.»

Så småningom synes emellertid under krigets fortgång ha inträtt en sinnesförändring på politiskt inflytelserikt håll beroende kanske dels på att Tysklands ekonomiska utnyttjande av de ockuperade länderna efter hand tog allt hänsynslösare former, och dels på att de lidelser, som uppammats av kriget, blevo allt starkare. Denna omsvängning i stämningen kom klart till uttryck redan år 1944. I april sagda år antog sålunda det engelska labourpartiets styrelse ett efterkrigsprogram, som visserligen förkastade tanken på rent finansiella reparationsbetalningar men som däremot rekommenderade att för återuppbyggnaden nödvändiga maskiner, verktyg, rullande materiel, timmer o. d. skulle utkrävas av axelmakterna, tysk arbetskraft ställas till de länders förfogande,

som önskade sådan för återuppbyggnaden, varjämte kostnaden för allierade ockupationsarméer skulle bestridas av Tyskland.

Ungefär samtidigt publicerades i den i Moskva utkommande tidskriften »Kriget och arbetareklassen» en artikel av professor Eugen Varga, vari den skada, som av Tyskland förorsakats de allierade och ockuperade länderna anslogs till 800 å 1 000 miljarder guldrubel, d. v. s. c:a 1 600 å 2 000 miljarder guldmark. Denna skada skulle Tyskland och dess bundsförvanter gottgöra efter förmåga genom överlåtelse av industriell utrustning och andra kapitalföremål, erläggande av årliga skadeståndbetalningar ur den löpande nationalinkomsten samt genom direkta arbetsprestationer för återbyggandet av förstörda områden.

Något senare publicerade »Economist» en artikel, vari en något divergerande ståndpunkt intogs. Tidningen förenade sig visserligen i förkastelsedomen över finansiella reparationer men motsatte sig att Tyskland framtogs betydande delar av sin produktionsapparat eller att dess arbetskraft konskriberades, eftersom sådana metoder skulle visa sig alltför kostsamma och direkt skadliga för dess prestationsförmåga. »Economist's» eget förslag gick ut på att lämna Tyskland i besittning av dess produktiva inrättningar men kvarhålla befolkningen under 3 å 5 års tid på den krigstida levnadsstandarden, så att hälften av nationalinkomsten kunde tagas ut i form av nyproducerade kapitalföremål, behövliga för återuppbyggandet av förstörda områden.

Officiellt torde de allierades ståndpunkt med hänseende till skadeståndsproblemet för första gången ha blivit fastslaget vid Jaltakonferensen den 12 februari 1945. Den av konferensen afgivna resolutionen innehåller nämligen följande paragraf: »Vi ha behandlat frågan om den skada, som de allierade nationerna under detta krig förorsakats av Tyskland, och finna det rättmätigt att Tyskland skall förpliktas att in natura kompensera skadan i största möjliga omfattning».

Härmed hade *principen om naturaprestationer* vunnit officiell bekräftelse. Men redan dessförinnan hade denna princip i praktiken tillämpats i de stilleståndsfördrag, som på hösten 1944 avslutats med Finland, Rumänien och Ungern. Vart och ett av dessa länder förpliktades nämligen att i naturleveranser betala åt Sovjetunionen en krigsskadeersättning, lydande nominellt på 300 miljoner gulddollar.

Däremot har Tysklands skadeståndsbelopp ännu inte officiellt fastslagits. Skulle man gå ut från vad kriget faktiskt kostat, skulle

man komme till mycket höga belopp. Enligt beräkningar gjorda av den Internationella Regleringsbanken stiga de krigförande ländernas direkta krigskostnader, uttryckta i reala värden, till fyra gånger högre belopp än under första världskriget. Därtill komma de indirekta kostnaderna, förorsakade bl. a. genom ockupationen. Men även så verkar en nyligen i tidningspressen publicerad notis, enligt vilken de vid skadeståndsförhandlingarna i Paris på Tyskland framställda kraven skulle stiga till sammanlagt närmare 4 000 miljarder svenska kronor, rent fantastisk. Beräknas Tysklands befolkning för närvarande till 70 milj. invånare, skulla detta betyda, att varje tysk medborgare, kvinnor och barn inberäknade, skulle ha att betala i medeltal över 50 000 kronor eller c:a 30 000 riksmark. Som ett jämförelsetal må nämnas, att Tysklands nationalinkomst per capita under åren 1924—30 var i medeltal något över 1 000 riksmark.

Tyvärr är det så att utgången av Tysklands krigsskadeproblem inte beror på huru stor ekonomisk skadegörelse landet åstadkommit utan i sista hand på dess betalningsförmåga eller i detta fall rättare sagt på dess leveransförmåga. Härvid bör naturligtvis beaktas, att Tyskland självt har bakom sig sex års krigföring, nationalekonomisk rovdrift och enorm materiell förstörelse. Vidare bör beaktas att kriget efterföljts av s. k. fredsförhållanden, under vilka folkhushållningen ytterligare desorganiserats: landet har indelats i hermetisk tillslutna intressesfärer; stora delar av gränstrakter bebodda av tyskar ha avskiljts och befolkningen sammanträngts i det Tyskland, som blivit över, såvida den inte kvarhållits i tvångsarbete; industrin och även andra näringar ha berövats en anseelig del av sin kapitalutrustning; av militära skäl skola vissa för Tyskland viktiga näringsgrenar antingen helt och hållet läggas ned eller deras verksamhet betydligt inskränkas, ty enligt Potsdamkonferensens resolution av den 2 augusti 1945 skall vid organiseringen av Tysklands folkhushållning primär vikt läggas på utvecklingen av jordbruket och fredliga inhemska industrier. Men även detta organisationsarbete synes skrida ytterst långsamt fram. För endast några dagar sedan kunde man i tidningarna läsa följande rapport: »Allierade kontrollkommissionen i Berlin har efter c:a fem veckors överläggningar rörande det tyska näringslivets återuppbyggnad på basis av Potsdam-protokollets militära säkerhetsprinciper träffat en uppgörelse, vilken emellertid till sin omfattning är så begränsad och till sin karaktär så negativ, att man på initierat engelskt håll hyser de allvarligaste farhågar beträff-

fande kommissionens möjligheter att i fortsättningen angripa och positivt lösa problemet».

Jag skall inte gå längre in på det tyska skadeståndsproblemets, för vars mera detaljerade behandling jag inte äger nödiga förutsättningar. Men även för en utomstående börjar det bli klart att det dilemma som freden i Versailles åstadkom verkar nästan som en idyll jämfört med nuvaranda situation och de metoder, som nu tillämpas på lösningen av skadeståndsproblemets.

Finlands krigsskadestånd.

Finlands skadestånd till Rådsunionen grundar sig på artikel 11 i vapenstilleståndsfördraget av den 19 september 1944, vari säges: »De skador, som Finland genom sina krigshandlingar och genom besättandet av rådsryskt område åsamkat Rådsunionen, förbinder sig Finland att ersätta åt Rådsunionen med en summa stor trehundra miljoner dollars, vilken erlägges under sex års tid i varor (trävaror, papper, cellulosa, sjögående fartyg och flodfartyg, diverse maskiner).«

Jag skall i det följande försöka särskilt belysa betydelsen och konsekvenserna av stipulationen, att krigsskadeståndet skall utslutande *betalas i varor*, eftersom just denna stipulation torde ha största allmänna intresse med beaktande av det faktum att liknande bestämmelser tillämpats även annorstädes, såsom ovan redan antytts¹⁾.

Jag skall först beröra *prisfrågan*. I själva vapenstilleståndsfördraget finnes ingen bestämmelse om huru de varor, som skola levereras som krigsskadestånd, böra prissättas. Denna fråga är emellertid av avgörande betydelse för bedömandet av skadeståndets reala storlek. Låt oss belysa detta med ett exempel. Blir det t. ex. bestämt att Finland skall leverera för en milj. dollar av en viss sorts vara och fastställes enhetspriset för denna vara till 1 000 dollar, skulle leveransskyldigheten allt som allt omfatta 1 000 enheter. Fastställes däremot för denna samma vara ett enhetspris på 2 000 dollar, stannar leveransskyldigheten vid 500 enheter. Den

¹⁾ Finlands krigsskadeståndsproblem har av mig mera ingående behandlats i artikeln »Finlands krigsskadestånd och dess ekonomiska följder« (Publikationer utgivna av Finlands Banks institut för ekonomisk forskning. Serie A :5).

reala börden av skadeståndet blir följaktigen i det senare fallet hälften så stor som i det föregående.

Från finsk sida torde man vid de om prissättningen på hösten 1944 förda förhandlingarna gått ut från den ganska naturliga förutsättningen att skadeståndsleveranserna borde prissättas på basen av dagspriser. Från den motsatta sidan gjordes däremot gällande att 1938-års priser, d. v. s. prisläget vid stormaktskrigets utbrott, skulle vara att anse som de normala, varför leveranspriserna skulle fastställas med beaktande av dessa. Vid förhandlingarna kom man slutligen överens om, att man visserligen skulle utgå från 1938-års priser, men att dessa fingo höjas dels med 10 procent och dels med 15 procent. Denna eftergift från rådsrysk sida innebar en ansevärd lättnad i förhållande till de ursprungligen framställda kraven. Men som faktum kvarstår, att även de på detta sätt uträknade priserna stå betydligt under prisnivån efter kriget. Huru stor skillnaden är torde vara svårt att noggrant bestämma. Men tar man till beräkningsgrund partiprisernas utveckling i Amerikas Förenta Stater kommer man till följande resultat: Amerikas partipriser hade i Juli 1945 stigit med 39 procent från sin förkrigsnivå. Om det under det första krigsskadeåret erlagda skadeståndet, nominellt 50 miljoner dollar, räknas om enligt denna prisnivå, blir värdet av skadeståndsleveranserna 62 miljoner nuvaranda dollar. Man torde sålunda kunna sluta sig till att Finland under detta första år har överlåtit omkring 20 å 25 procent mera varor än vad dagspriserna hade förutsatt.

Men skyldigheten att betala krigsskadeståndet in natura betyder inte endast att Finland är bundet vid en viss prisnivå, utan också att leveranserna måste försiggå i form av noggrant angivna varor. Dessa ha bestämts i främsta rummet med hänsyn till det mottagande landets behov och mindre med hänsyn till det levererande landets naturliga förutsättningar. På detta sätt har man kommit till ett så »naturvidrigt» ersättningssystem, att över 60 procent av de varor som skola överlåtas höra till grupperna metall- och kabeltillverkningar, ehuru före kriget dylika alster bildade endast omkring 4 procent av Finlands export.

Vilken svår belastning detta förfarande innebär för Finland, framgår av att en del av de fabriksanläggningar och maskiner, som behövas för framställning av dessa varor, måste byggas eller anskaffas särskilt för ändamålet. Detta förorsakar extra kapitalinvestering vid en tidpunkt, då landet har allra minst råd därtill och då dessa kapitalvaror måste anskaffas till dagens pris, medan

samtidigt de färdiga produkterna prissätts enligt en lägre prisnivå. Dessutom bör observeras, att Finland till största delen saknar inom metallindustrin behövliga råvaror, förnödenheter och halvfabrikat, vilka även de måste inköpas till priser, som äro dyra jämförda med leveransvillkoren. Man har beräknat, att de råvaror och halvfabrikat som måste importeras uppgå till omkring 35 procent av metallindustrins bruttoproduktionsvärde.

Om Finland däremot finge betala sitt krigsskadestånd i dollar, kunde det sälja de varor, till vilka det har eget råmaterial och för vilka dess produktionsapparat lämpar sig, på de marknader, där de bästa priserna stå att få för varorna. Detta skulle naturligtvis betyda, att det i första hand skulle sälja trävaror och skogsindustrins alster, vilka före kriget bildade över 80 procent av dess export. På så sätt skulle landet vinna trefaldig fördel; det kunde använda sina naturtillgångar, sitt realkapital och sin yrkeskunniga arbetskraft på fördelaktigt sätt, det kunde bevara sina naturliga exportmarknader, och det skulle få ett fördelaktigt pris för sina produkter.

Krigsskadeståndets tyngd.

Ovanstående utredning har visat, att krigsskadeståndet belastar Finlands folkhushållning avsevärt mera än enbart de nominella betalningarna låta förmoda. Det är dock omöjligt att precis definiera, huru stor denna belastning är, och dessutom måste man inberäkna vissa andra förpliktelser, som genom vapenstilleståndsfördraget fallit på Finland. Jag skall inte här gå närmare in på de beräkningar, som gjorts i detta hänseende, utan nöja mig med att anföra att den genomsnittliga belastningen under den period som krigsskadeersättningarna pågå (som bekant har denna period nyligen förlängts från sex til åtta år), torde stiga till c:a 10 å 12 procent av Finlands nationalinkomst.

Det här anförda procenttalet är synnerligen högt, om man jämför det t. ex. med de skadeståndsbetalningar som Tyskland erlade i slutet af 1920-talet. Enligt den kända nationalekonomen Ludvig von Mises utgjorde dessa endast 2 å 3 procent av Tysklands årliga nationalinkomst.

Vilka möjligheter har Finland att gå i land med denna sin skadeståndsskyldighet? Härfor finnas onekligen många gynnsamma förutsättningar. Landets produktionsmaskineri har i stort sett undgått krigets förstörelse och har under de senaste åren t. o. m.

förstorats. Landets befolkning är arbetsduglig samt van att i kritiska stunder spänna alla sina krafter, såsom de nyligen tilländalupna krigsåren visade, och att komma till rätta med litet. Därför kunde man kanske optimistiskt göra gällande, att det sega finska folket också denna gång kommer att övervinna svårigheterna och göra sig till situationens herre.

Så lättvindigt kan dock inte skadestandsfrågan avfärdas. Faktum är att folket är andligen och kroppsligen utmattat efter de fem krigsårens påfrestningar. Det är likaså ett faktum att produktionskapitalet är »trött»; industrins och lantbrukets produktionsförmåga har betydligt sjunkit och de arbeta med knapp effekt; det under kriget förstörda och som krigsskadestånd levererade tonnaget motsvarar omkring $\frac{2}{3}$ av tonnaget före kriget, medan åter av bilbeståndet över $\frac{3}{5}$ ha gått förlorade. Ett faktum är också, att finska marken tidtals och till stor del just på grund av det tryckande krigsskadeståndet har stått inför sitt sammanbrott och att inflationen givit upphov åt svåra ekonomiska och sociala problem.

För att återställa arbetskonditionen och arbetslusten, för att få produktionens hjul att rulla på nytt och penningvärdet att stabilisera sig, borde till landet fås nödvändiga livsmedel samt råvaror och konsumtionsartiklar. Härför synas dock inte för närvarande föreligga tillräckliga möjligheter, om denna import måste betalas med export. Exporten kan inte komma i gång i tillräcklig omfattning, emedan produktionen ligger nere. Härtill kommer den omständigheten, att största delen av exporten hittills gått åt till skadestandsleveranserna, som överlåtas utan kompensation. Av hela exporten under 1945 (inklusive till Rådsunionen återställd egendom) eller ialles 13 964 miljoner mark utgjordes 8 737 miljoner eller 63 procent av skadeståndsexport. Endast 5 227 miljoner mark eller 37 procent kunde således användas att täcka landets egna behov med.

Huru utvecklingsmöjligheterna se sig för Finlands utrikeshandel under de närmaste åren framgår av följande. Vårt oundgängliga årliga importbehov för inhemskt ändamål har uppskattats till 105 miljoner dollar räknat i 1938 års penningvärde. Den kommersiella export som står till buds för denna import inskränkte sig, om 1938 års dollarvärde användes, år 1945 till 40 miljoner dollar. För år 1946 (då skadestandsindustrins nyanskaffningar betinga en relativt stor import) blir denna siffra inte heller högre än c:a 40 miljoner dollar. Motsvarande beräkning för 1947 slutar — för-

utsatt att Finlands exportindustri då arbetar med full effekt — på ungefär 90 miljoner dollar och för 1948-1950 på ungefär 130 miljoner dollar om året. Enligt här anförda beräkningar skulle alltså under dessa år jämvikt nås mellan export och import.

Kalla fakta synas således visa, att den skadeståndsbelastning som pålagts Finland överstiger folkhushållningens bärkraft, sådan denna är i detta nu. De för skadeståndsleveranserna erforderliga kvantiteterna kunna inte fås ut av den lamslagna produktionen, och produktionen är lamslagen, emedan skadeståndet är så oerhört tungt.

Det finnes endast två vägar ut ur denna återvändsgränd. Den ena vore att få en sådan lindring i skadeståndsleveranserna som landets begränsade betalningsförmåga förutsätter. Ett steg i denna riktning är betalningstidens förlängning från sex till åtta år. Denna åtgärd kan dock ha realpolitisk betydelse endast om totalbeloppet av skadeståndsbelastningen för de närmaste åren faktiskt begränsas till att motsvara landets betalningsförmåga. I motsatt fall kan ersättningsskyldigheten inte fullgöras och landet får enligt nuvarande stränga bestämmelser lov att på de icke fullgjorda leveranserna betala 60 procent årlig straffränta.

Den andra vägen ut ur återvändsgränderna är att få sådana utländska krediter att den ekonomiska verksamheten med dess tillhjälp kan hämta sig och produktionsapparaten fås i gång med full effektivitet. Då fabriker och andre fasta produktionsanläggningar nästan fullständigt bevarats från krigets förstörelse, är det närmast fråga om att skaffa nödigt driftkapital för att kunna rusta ut produktionsinrättningarna med råvaror o. a. förnödenheter. Det är tydligt, att så snart de produktiva krafterna inom folkhushållningen kunde fås i full gång på detta sätt, Finlands betalningsförmåga skulle stiga betydligt, vilket skulle möjliggöra återbetalningen av den erhållna krediten.

De krediter, som Finland sedan krigets upphörande erhållit i synnerhet från Sverige och Amerika ha hjälpt det över de första och kanske de största svårigheterna. Vi måste hoppas att en utväg kan finnas också i framtiden.

Krigsskadestandsfrågans teoretiska bakgrund.

Olika faser i krigsskadestandsfrågans faktiska gestaltning har i det föregående rullats upp: problemet från första världskriget, frågeställningen under det andra världskriget, Tysklands och till

sist Finlands krigsskadestånd. Till detta må till slut anslutas några allmänna reflexioner angående krigsskadeståndsproblemet.

Man brukar tala om krigets järnhårda lagar. Jag tror att man med lika goda skäl kan tala om fredens järnhårda lag, enligt vilken segraren strävar att draga största möjliga ekonomiska nytta ur freden och den besegrade endast har att underkasta sig denna nödvändighet. Försöker han komma fram med sina egna synpunkter, de må vara än så rättmätiga, blir det klassiska svaret den romerska fältherrens hånfulla utrop: *vae victis!* Från denna allmänna regel torde det ha funnits få undantag i historien. Ett sådant var Finlands erövring år 1809 av tsar Alexander I, då denne främmande furst inte endast tillförsäkrade Finland en rättslig särställning utan med landet återförenade områden, vilka det hade förlorat genom tidigare olyckliga krig. I våra dagar, då kriget ännu mera än förut ha blivit hela folkets angelägenhet och lidelserna svalla höga, inte minst på grund av den moderna propagandatekniken, torde en sådan generositet vara utesluten.

Därför bör också krigsskadeståndsproblemet, om man håller sig till realiteterna, betraktas endast ur segrarens synpunkt, ur synpunkten av vad som är för honom fördelaktigast. Men även om saken förhåller sig på detta sätt, är frågeställningen därför ingalunda enkel och otvetydig. Det är nämligen just frågan, vilken skadeståndspolitik som är best förenlig med den segrande partens rätt förstådda intresse, som i nuvaranda världsläge synes fordra grundlig och saklig klarläggning i stil med den utredning, som efter senaste stormaktskrig framlades av Keynes.

Det avgörande kriteriet i frågan, var den övre gränsen för krigsskadeståndet bör dragas, torde vara detta: det är lönlöst att av ett land kräva högra tributer än som motsvarar dess betalningsförmåga under en given period. Man kan också uttrycka detta sålunda, att det är omöjligt att avpressa ett folk en större skatteprestation än värdet av socialprodukten för nämnda period med avdrag av den för detta folks existensminimum erforderliga mängder varor och tjänster. Förr eller senare måste en mot denna regel stridande skadeståndspolitik leda till en politisk eller ekonomisk katastrof eller båda delarna. Det var just detta som hände efter första världskriget.

Men inte heller svaret på frågan, vad som under en viss period *de facto* motsvarar ett lands prestationsförmåga, är en gång för alla givet. Dette influeras nämligen högst betydligt av den ekonomiska politik som tillämpas. Sålunda torde det icke kunna

gendrivas, att reparationspolitiken efter det första världskriget led ett snöpligt fiasko till stor del just på grund av att man inte lyckades lösa det s. k. transferproblemet. Därigenom blev Tysklands betalningsförmåga ansenligt nedsatt från vad annars hade varit fallet.

Nu synes man ha tagit lärdom av denna bittra erfarenhet och från första början beslutat frånse från varje rent finansiell tribut. I stället är man inställd på att helt och hållet kräva ut krigsskadeståndet i naturaprestationer. Det är möjligt att man på denna väg verkligen lyckas kringgå den klippa, på vilken de tidigare reparationsbetalningarna strandade. Detta är t. ex. tydligen fallet med Finlands krigsskadeersättningar, eftersom Sovjetunionen förbundit sig att taga emot alla de varor, som bestämts i gällande fördrag.

Men Finlands exempel bevisar också, att även betalningar in natura äro förbundna med vissa svårigheter, vilka hittills knappast tillräckligt beaktats. De varuleveranser, som avkrävas, kunna vara så sammansatta, att de äro föga förenliga med folkushållningens naturliga prestationsförmåga, och de kunna vara uttryckta i nominella penningenheter, som inte motsvara skadeståndsprestationernas aktuella värde. Det är sålunda ganska vilseledande att alltjämt anföra 300 milj. dollar som Finlands krigsskadestånd, då den verkliga siffran ligger betydligt högre. Samma dilemma förelåg för övrigt också efter första världskriget. Medan de allierade officiellt beräknade det Tyskland pålagda skadeståndet till c:a 18 miljarder guldmark, anfördes från Tysklands sida en siffra på 50 miljarder — divergensen i dessa beräkningar berodde därpå, att från tyskt håll naturaprestationernas penningvärde sattes så mycket högre. En av den amerikanska Brookings Institution senare utförd beräkning synes bevisa, att den tyska värdesättningen kom närmare sanningen.

En annan på ett lands betalningsförmåga inverkan faktor är av rent politisk art. Ställer man som mål ett lands militära försvagande genom ingrepp i det ekonomiska livet, är det klart att landets prestationsförmåga därigenom reduceras. Detta är tydligen fallet med Tyskland av i dag. Denna omständighet är så självklar, att det verkar nästan barnsligt att alls peka på den. Men märkligt nog ser det ut som om detta faktum inte alltid funne tillräckligt beaktande i diskussionen om skadeståndet.

Slutligen må ännu anföras en synpunkt, som är mycket viktig vid fastställandet av ett lands betalningsförmåga. Man kan föra en

krigsskadeståndspolitik på kortare eller på längre sikt. En typisk politik på kort sikt är den, då man berövar ett land dess kapitalutrustning eller sätter dess befolkning i tvångsarbete för uppbyggandet av förstörda områden. Tiden medger inte att gå in på detta tema, men det torde vara klart, att det krigsskadestånd, som man på detta sätt lyckas pressa ut av det besegrade landet, måste vara av ganska blygsamma mått. Å andra sidan är det klart att denna primitiva metod är snabb och också effektiv i sin brutalitet.

En politik på längre sikt lämnar det besegrade landet i besittning av dess produktionsmöjligheter och nöjer sig med att under ett visst antal år taga ut en bestämd andel av landets årliga socialprodukt. Dette förfarande förordades t. ex. i den artikel i »Economist» som jag tidigare hänvisat till. På denna bog har också Finlands krigsskadestånd i det stora hela ställts, om också inte uteslutande. Det faktum att landet har fråntagits en betydande del av sin handelsflotta måste t. ex. verka hämmande på dess löpande prestationsförmåga.

Teoretiskt sett finnes det ännu en tredje möjlighet för inriktningen av skadeståndspolitiken. Denna vore att segermakterna helt och hållet avstode från att kräva reparationer (med undantag av restitution av bortförda varor). Det torde inte vara uteslutet att en sådan politik skulle lända inte endast de besegrade — deras intressen kommer ju inte i fråga — utan även segrarna till gagn, därigenom att alla skulle bli delaktiga i en stabilisering av internationella ekonomiska relationer och en på nytt uppblomstrande världshushållning. Men detta är ju bara en teoretisk tankegång; världen har — for good or for evil — gått in för andra linjer. Framtiden får visa, vart de leda den lidande mänskligheten.